

Starea actuală a sociologiei și perspectivele ei (II)

Acad. prof. CĂTĂLIN ZAMFIR

Entuziasmul și conștiința cererii de sociologie inițiale au fost extrem de stimulative, dar au scos imediat în evidență și precaritatea premiselor: numărul redus de specialiști înalt profesionalizați.

Putem estima că practic, în nici unul dintre domeniile sociologiei, importante pentru dinamica societății noastre, nu avem un număr suficient de mare de specialiști care să alcătuiască o subcomunitate științifică, având dimensiuni capabile să stimuleze dezvoltarea cunoașterii și să furnizeze corpul necesar de cunoștințe. Există chiar domenii vitale foarte puțin sau deloc acoperite. Este cazul sociologiei rurale, unde cu puține, dar notabile excepții, numărul specialiștilor este departe de a fi satisfăcător.

Ce posturi ocupă sociologii în momentul actual ?

În posturi care stimulează o relativ continuă perfecționare profesională (învățământ superior și cercetare) sunt probabil nu mai mult de 100 de sociologi și cel mult alți 300 - 400 de sociologi ce lucrează în posturi în care utilizează mai mult sau mai puțin unele cunoștințe de sociologie. Alții ocupă posturi cu o calificare specifică, în care, desigur, în cele mai multe cazuri, cunoștințele de sociologie le sunt de folos.

Cei înscriși în ASR, la data înscrierii (1990), ocupau următoarele posturi:

- învățământ superior	11,6 %
- învățământ preuniversitar	16,2 %
- cercetare în institute cu profil sociologic	22,0 %
- cercetare în instituții cu alt profil	15,5 %
- în industrie	7,9 %
- în sistemul medical	7,1 %
- în ministere, administrație	7,8 %
- presă	6,8 %
- alte domenii	5,1 %

Studiile publicate după revoluție sunt relativ puține. Numărul redus de specialiști este o explicație. O altă explicație stă în faptul că mulți sociologi cu o pregătire foarte bună au fost absorbiți de activități politice. O mare parte a energiei sociologilor activi a fost absorbită, de asemenea, de organizarea sistemului de învățământ sociologic, de predarea propriu-zisă, de organizare a noilor institute

**REPERE
SOCIOLOGICE**

de cercetare științifică. În fine, realitatea socială nouă, în schimbare rapidă, modificarea structurală a direcției dinamicii acesteia au impus, inevitabil, o perioadă de acumulare empirică și teoretică mai îndelungată.

Pe ansamblu, aș putea estima că avem cu toții o anumită insatisfacție cu privire la realizările sociologiei noastre în ultimii trei ani. Este greu de determinat în ce măsură această insatisfacție provine din faptul că sociologia noastră *nu a făcut ceea ce ar fi putut să facă în mod efectiv sau că ea nu a făcut doar ceea ce credem că ar fi trebuit să facă, fără a lua în considerare resursele modeste umane de care dispunea.*

Trebuie să recunoaștem că multe lucruri s-au făcut. S-au întreprins o serie de inițiative imediate pe care acum le putem considera pozitive pentru a pune bazele unui profesionalism ridicat în sociologie.

În primul rând, reînființarea secțiilor de sociologie la București, Cluj, Iași, urmată de secția de la Timișoara. Problema secțiilor de sociologie este, însă, lipsa unui număr suficient de mare de cadre didactice bine pregătite pentru a acoperi diferitele cursuri. Au fost invitați specialiști din cercetare să susțină cursuri. Probabil că Bucureștiul a fost ceva mai avantajat din acest punct de vedere.

Numărul de studenți la aceste secții este rezonabil de ridicat.

Calitatea studenților este de excepție, anunțându-se o generație care va schimba calitativ peisajul sociologiei românești.

Secții de sociologie sau sociologie combinată cu psihologie s-au înființat și la numeroase universități private. Avem mai puține date despre numărul studenților și despre condițiile de învățare. Fiind organizate cu unele cadre didactice din învățământul universitar de stat, putem presupune că ele se confruntă cu aceleași dificultăți ca universitățile cu tradiție în domeniu, dar probabil mult mai accentuate.

În al doilea rând, s-a creat multe posibilități de pregătire postuniversitară. În programe de doctorat au fost stimulați să se înscrie cât mai mulți tineri, dar și cei mai puțin tineri. Există, în momentul actual, un număr foarte mare de doctoranzi în sociologie, mulți dintre ei aflați în faze avansate ale pregătirii elaborării tezei.

S-a încercat, apoi, să se obțină cât mai multe posibilități de stagii de perfecționare în străinătate pentru sociologi, în mod special pentru tineri și pentru studenți. S-au obținut foarte multe asemenea posibilități, dar trebuie să apreciem că sprijinul sociologiei de către instituțiile occidentale a fost relativ anemic în raport cu alte domenii. Probabil că explicația stă în observațiile de la începutul acestei analize: estimarea Occidentului că nu sociologia urmează a avea un rol important în procesul de tranziție.

În sfârșit, s-a încercat să se stimuleze cât mai mult cercetarea sociologică și publicistica sociologică. La ora actuală există în țară

câteva centre de cercetare de prestigiu. Avem câteva reviste de specialitate care oferă un cadru important de comunicare a cunoștințelor acumulate.

DIRECȚII DE DEZVOLTARE A SOCIOLOGIEI

Una dintre sarcinile Asociației sociologilor în acest moment este să reflecteze asupra direcțiilor prioritare ale dezvoltării sociologiei românești.

După părerea mea, efortul trebuie să fie orientat în următoarele direcții:

Formarea noii generații de sociologi

Comunitatea actuală de sociologi este cu mult subdimensionată. Efectele acestei subdimensionări se observă peste tot: lipsă de profesori la secțiile de sociologie, lipsă de profesori de sociologie în învățământul superior pentru profilele nesociologice, lipsă de profesori pentru licee; lipsă de specialiști suficienți în foarte multe domenii ale sociologiei; lipsă de specialiști care să inițieze cercetările sociologice de care este atâta nevoie; lipsă de cărți de studii de sociologie. Avem nevoie de o masă suficient de densă de specialiști de vârf care să susțină declanșarea unui proces rapid de acumulare de cunoștințe în diferitele domenii ale sociologiei și asupra variatelor procese sociale. Aș propune un calcul foarte simplu. În știința actuală, pentru ca un domeniu problematic să progreseze rapid, este nevoie ca în el să lucreze un număr suficient de mare de cercetători/specialiști, încât să se obțină un fel de "masă critică". Dacă vom considera că ar fi nevoie de cel puțin 5-10 specialiști de vârf pentru fiecare domeniu problematic și, mai departe, dacă vom considera că în sociologia noastră ar trebui să dezvoltăm cel puțin 20 de domenii problematice distincte, ajungem la concluzia că vom avea nevoie de cel puțin 100-200 specialiști capabili să producă cunoștințe noi și să ofere expertiză de înalt nivel. Numărul cercetătorilor din orice disciplină reprezintă, însă, doar un fragment proporțional redus din masa specialiștilor practicieni.

Mai trebuie să adăugăm încă un fapt. Demografic, comunității noastre sociologice îi lipsește mai mult de o generație. Generația actuală de sociologi este compusă în marea ei majoritate din persoane de peste 50 de ani sau aproape de această vârstă. În 10, maximum 15 ani ea se va retrage, rămânând un gol. Din acest motiv generația noastră are o datorie fundamentală față de comunitatea sociologică: în următorii 5-15 ani să sprijine formarea unei noi generații, tinere, de buni profesioniști, într-un număr suficient de larg. Pentru a asigura o continuitate și reproducerea lărgită, rezonabilă, a comunității noastre sociologice ar trebui ca în următorii 5 ani să putem avea cel puțin 150-200 de sociologi din tânăra

generație, cu o pregătire de vârf, care să preia la o vârstă medie responsabilitatea sociologiei românești, lucru care nu va fi deloc simplu de realizat.

Pentru a încuraja o asemenea dezvoltare, este necesar să asigurăm un număr suficient de locuri pentru tinerii absolvenți în catedrele de sociologie din învățământul superior, cât și în institutele de cercetare. În următorii ani ar trebui ca un minimum de 40-50 dintre cei mai buni absolvenți să fie reținuți *anual* în învățământul superior, în institutele de cercetare cu profil sociologic, în sistemul de perfecționare postuniversitară. Trebuie, de asemenea, să depistăm locuri și să încurajăm angajarea de absolvenți și în institute de cercetare cu alte profile.

Odată cu apariția primelor serii masive de absolvenți, este nevoie să organizăm forme mai structurate și mai coerente de pregătire postuniversitară, pentru a evita perioada de "cădere" de după terminarea facultății, asigurând condițiile unei pregătiri intensive, de vârf, a absolvenților care se orientează spre învățământul superior și cercetare. Introducerea doctoratului cu frecvență prin înlocuirea, eventual, a actualei forme a "preparaturii" ar fi de natură să accelereze formarea profesională a tinerilor. Este necesar, totodată, să depistăm posibilități de continuare a pregătirii profesionale la marile universități din străinătate.

De asemenea, s-ar impune ca atât la catedrele de specialitate, cât și în institutele de cercetare să se introducă cu fermitate sistemul de numire permanentă de-abia după susținerea doctoratului. Postul de preparator și cercetător stagiar ar trebui înlocuite printr-un tip de bursă pentru doctorat.

Dezvoltarea cercetărilor fundamentale

Nu cred că sociologia noastră trebuie să fie orientată *în primul rând* spre aplicațiile practice directe, ci mai degrabă masiv spre cercetări fundamentale. Prin cercetări fundamentale am în vedere nu atât cercetări de teorie sociologică pură, ci cercetări orientate spre cunoașterea realității noastre, pornind de la acumulările teoretice pe plan mondial. Este vital pentru dinamica întregii noastre colectivități, existența unei mase de cunoștințe despre parametrii și procesele care caracterizează societatea noastră. Sunt necesare, mai întâi, o mulțime de *cunoștințe empirice* despre starea actuală (dar și trecută) a societății noastre, un stoc de informații imens, care să reprezinte baza informațională a deciziilor luate de diferitele nivele ale organizării sociale și în diferitele ei sfere. Cunoștințele despre propria noastră realitate socială sunt uimitor de reduse și fragmentate. Sociologia, împreună cu toate celelalte științe sociale, trebuie să contribuie la realizarea idealului gustian al realizării unei *științe a națiunii*. Altfel, procesele sociale, economice, politice vor fi continuu afectate de erorile procesului decizional realizat pe baze

mai mult intuitive decât profesionaliste. Sunt necesare, de asemenea, o mulțime de cunoștințe teoretice, elaborate prin efort propriu sau preluate din sociologia universală, organizate, însă, într-un dispozitiv care să ofere creșterea inteligibilității realității noastre sociale. Multe dintre insatisfacțiile actuale referitoare la procesele politice și administrative care caracterizează tranziția nu își au cu precădere sursa în presupuse misterioase eredități culturale "balcanice" sau "românești", ci mai degrabă în lipsa de acumulare de cunoaștere, de profesionalism. În orice caz, tratamentul acestora nu este în primul rând de tip moral și cultural, ci de tip științific-profesional. *Știința și profesionalismul sunt antidotul cel mai important pentru ceea ce în mod curent se numește "balcanism"*.

Trecem printr-o fază extrem de confuză, în care noi forme de organizare socială trebuie create, procese negative trebuie ținute sub control, un proces de dezvoltare socială complexă trebuie susținut. Sociologia noastră trebuie să ofere din acest punct de vedere cunoștințe sistematice pe cinci *dimensiuni* ale proceselor de schimbare și dezvoltare socială din țara noastră:

a. *Atenționarea asupra problemelor, riscurilor și amenințărilor.* Societatea noastră se confruntă cu o mulțime de probleme sociale extrem de complexe, a căror natură și dinamică este destul de vag cunoscută de factorii sociali. Experiența ultimilor ani indică posibilitatea exploziei unor *amenințări*, pe care comportamentul în necunoștință de cauză al actorilor sociali le poate actualiza. Pentru a evita amenințările, trebuie să devenim conștienți de riscurile asociate contextului istoric actual.

b. *Sprijinirea inițierii de acțiuni și programe orientate spre soluționarea problemelor și contracarării amenințărilor.* Sociologia trebuie să-și sporească rolul său în susținerea inițiativelor sociale, devenind un instrument esențial al unei democrații active și comprehensive.

c. *Crearea unei baze largi de cunoștințe empirice și teoretice tuturor factorilor sociali, politici și instituționali implicați în procesele de decizie.*

d. *Urmărirea derulării proceselor sociale în vederea sprijinirii introducerii de măsuri corective sau inițierea de noi acțiuni.*

e. *Evaluarea programelor sociale, acțiunilor, reglementărilor.*

Am început să înțelegem cu toții rolul crucial al feed-back-ului în perfecționarea oricărei activități. Lipsa acestuia este sursa rigidității, conservatorismului, stagnării, a persistenței în eroare și a falselor și inoperantelor lamentări. Sociologia este, prin vocația sa, un dispozitiv de furnizare continuă a feed-back pentru diferitele sisteme de activitate. Funcția de furnizor general de feed-back a sociologiei trebuie cultivată și amplificată.

Este necesar, de asemenea, să stimulăm concentrarea cercetării sociologice pe mari direcții. Să stimulăm formarea în jurul

cercetătorilor cu experiență a unor largi echipe de cercetare, în care tinerii să-și dezvolte cunoștințele și capacitățile de cercetare.

Pentru lansarea unui program susținut de cercetări sociologice fundamentale asupra societății românești efortul Asociației Sociologilor din România va trebui să se îndrepte în două direcții:

- Pregătirea cadrului noii generații de sociologi prin crearea condițiilor necesare.

- Crearea cadrului organizațional în care o asemenea cercetare să se desfășoare: dezvoltarea învățământului sociologic universitar, dezvoltarea de institute în centre de cercetare, lansarea de mari proiecte de cercetare socială pe termen mediu și lung; dezvoltarea formelor de comunicare științifică în cadrul comunității de sociologi.

Sprijinirea formării de profesii aplicative cu profil sociologic

Prioritatea acordată cercetării fundamentale de vârf și formării profesionale a sociologilor nu trebuie să ducă la neglijarea preocupărilor pentru sociologii practicieni.

Aplicarea cunoștințelor sociologice poate fi realizată în două tipuri de profesii:

a. Profesii cu profil specific sociologic. Sunt profesii care presupun în primul rând o expertiză și calificare sociologice.

b. Profesii cu profil *multidisciplinar*, cu o importantă componentă sociologică. De multe ori, atunci când ne gândim la sociologii practicieni avem mai mult în vedere profesiile practice care poartă pe ele eticheta de sociolog. Există, desigur, multe profesii de acest fel. Dar foarte adesea ignorăm mulțimea profesiilor care poartă etichete ce nu sunt obținute în universitate, dar pentru care sociologii pot avea un punct de plecare profesional mult mai bun decât alți specialiști. Aceste tipuri de profesii trebuie să căutăm să le identificăm și să încurajăm (și chiar să pregătim) pe tinerii sociologi să le asume și să-și dezvolte competența sociologică în cadrul lor.

Astfel de profesii presupun acumularea unor cunoștințe suplimentare specifice și care nu sunt asigurate de învățământul universitar standard. De cele mai multe ori, formarea profesională în acest caz are loc în organizațiile respective. Acest tip de profesii poate fi realizat de persoane cu pregătiri profesionale diferite, sociologii având, însă, o bază de plecare avantajoasă. Cele mai multe posturi de muncă din sistemul administrației de stat sunt de acest fel. În anii ce vin se va multiplica, cu siguranță, numărul sistemelor care au ca obiectiv rezolvarea diferitelor probleme sociale și organizarea de activități tot mai complexe în diferitele sfere ale vieții sociale. În aceste sisteme, sociologii trebuie să fie încurajați să-și asume un rol activ.

Există aici un paradox aparent. Toată lumea este conștientă că este nevoie de sociologi. În același timp, cu greu pot fi găsite posturi de

sociologi, în diferitele organizații. Aș reformula acest paradox aparent în termeni mai clari: nevoia de sociologi nu este o simplă iluzie a simțului comun. Ea este o nevoie reală, dar mai degrabă potențială. Pentru a deveni o nevoie actualizată, adică pentru a se crea posturi efective de sociologi, două lucruri sunt necesare:

1. Convingerea colectivității de existența acestei nevoi, de utilitatea unor cunoștințe și activități sociologice profesionalizate.

2. Crearea, dezvoltarea efectivă a unor asemenea profesii: crearea de cunoștințe specializate necesare unor activități practice specifice, dezvoltarea unor instrumente tehnice specifice acestor activități profesionalizate.

Ceea ce poate face Asociația Sociologilor din România sunt câteva lucruri:

a. Identificarea domeniilor, sistemelor, instituțiilor în care există o nevoie potențială de sociologi și stimularea actualizării acestei nevoi. Ar fi necesar ca un comitet al ASR să dezvolte un program de termen lung de listare a posturilor posibile de sociologi, cât și a posturilor pe care sociologii, cu competența lor, le pot ocupa. O asemenea listare va ajuta atât pe tinerii sociologi să se orienteze mai ușor după absolvire, cât și sistemul de pregătire universitară, oferindu-i indicații asupra tipurilor de cunoștințe care sunt necesare de transmis.

b. Dezvoltarea de cunoștințe și competențe pentru diferitele domenii practice care să actualizeze nevoia de sociologi și să sprijine activitatea practică a sociologilor. Învățământul și cercetarea științifică trebuie să faciliteze statutul sociologilor practicieni, să demonstreze utilitatea sociologului în diferitele sfere și să-i ofere, în același timp, instrumente profesionale care îl pot face util.

Desigur, mulți sociologi practicieni se vor confrunta cu problemele noi, sprijinul posibil de primit din partea celor cu mai multă experiență fiind relativ redus. Ei vor fi prima generație care va avea de inventat profesii de sociologi practicieni în multe domenii. De aceea, pregătirea lor teoretică și capacitatea de auto-perfecționare vor reprezenta resurse esențiale pentru ei. Ei vor putea fi, însă, ajutați de cercetările întreprinse în domeniul lor de activitate, cât și prin vehicularea cunoștințelor științifice acumulate pe plan mondial.

c. Dezvoltarea și dimensionarea unor tehnici de acțiune practică a sociologului. Sunt două lucruri care trebuie avute în vedere aici. Primul se referă la crearea de tehnologii propriu-zise de acțiune sociologică. Cel de-al doilea, la organizarea de forme de diseminare a acestor tehnologii. În acest sens, este nevoie să selectăm cu atenție câteva domenii care par mai importante ca utilizatori de sociologi și să le acordăm o atenție specială în cercetare și învățământ. În aceste domenii se pot organiza forme speciale postuniversitare de formare:

master, doctorat, forme mai scurte de perfecționare a sociologilor practicieni. Nu trebuie neglijate nici cursurile de sociologie inserate în variatele programe de formare a specialiștilor în diferitele domenii practice.

Trebuie să fim conștienți că mulți absolvenți se vor integra în sisteme care doar potențial au nevoie de sociologi și unde, la început, ei se vor confrunta cu o practică nesociologică pe care treptat vor trebui să o schimbe.

În strategia generală a lansării profesiei de sociolog practician, următoarele puncte cred că trebuie considerate a fi fundamentale:

- Accentuarea cu prioritate a angajării sociologilor în instituții centrale, unde se realizează politica generală în respectivele domenii de activitate: ministere, alte organisme centrale.

- Selectarea unor domenii practice în care presupunem că nevoia de competență sociologică este mai accentuată și posibilitățile de activitate sunt mai largi. S-ar putea indica următoarele domenii:
  - a. protecție socială: sărăcia, diferențierea socială, grupuri aflate în dificultate, delincvență. În acest domeniu, în cooperare cu asistenții sociali, sociologii pot avea un rol extrem de important, aici existând o cerere masivă de cadre;
  - b. dezvoltarea comunitară, economică și socială, soluționarea conflictelor și tensiunilor comunitare;
  - c. dezvoltarea umană a organizațiilor: industriale și non-industriale, inclusiv procesul de privatizare și relațiile de muncă;
  - d. problemele sociale ale statului;
  - e. sistem politic și administrație;
  - f. evaluarea programelor sociale.

- Încurajarea sociologilor să intre în activități a căror componentă socială este importantă și care au mai degrabă un profil multidisciplinar. Trebuie evitat "purismul sociologic". Sociologia trebuie să devină un furnizor important de cadre pentru variatele activități practice.

- Sporirea contribuției sociologiei la formarea cadrelor din diferite domenii practice de activitate: management, administrație, protecție socială, educație, combaterea criminalității etc.

Promovarea învățământului sociologic liceal și universitar la profilele nesociologice

Crearea unei culturi sociologice (o imaginație sociologică, pentru a utiliza un termen consacrat) reprezintă o responsabilitate de prim ordin a noastră. Ea este o premisă fundamentală pentru receptarea colectivă a cunoștințelor sociologice și a profesiei de sociolog. Pentru aceasta trebuie, însă, două lucruri la fel de importante: formarea celor care să predea aceste cunoștințe și elaborarea a cât

mai multe manuale, lucrări de popularizare care să ofere conținut acestei activități de formare sociologică.

Promovarea cunoștințelor sociologice, ca instrumente de decizie și acțiune ale actorilor sociali

Am căutat să argumentez că după Revoluția din 1989 a existat percepția colectivă a nevoii de sociologie. Ceea ce a urmat a reprezentat orientarea aproape exclusivă după modelele occidentale, așa cum au fost ele, nu de puține ori în mod simplist promovate de diferite instituții și experți occidentali și după bunul simț politic al actorilor sociali și politici. Adâncirea crizei economice și sociale, conștientizarea complexității problemelor societății noastre, care trebuie gândite și soluționate prin eforturi de cunoaștere proprii, vor fi de natură a reduce treptat în percepția colectivă nevoia de sociologie. Este responsabilitatea noastră să stimulăm discutarea problemelor fundamentale ale societății în comunitățile naționale de specialiști și, de asemenea, în cadrul mai larg al întregii colectivități, să stimulăm depășirea alienării actuale dintre factorii de decizie și specialiștii români.

Este, însă, nevoie ca și noi, sociologii, să ne pregătim pentru această "reîntâlnire". Dezvoltarea cunoașterii sociologice și formarea de buni și suficienți specialiști este un aspect. Cel de-al doilea se referă la dezvoltarea unui stil de comunicare a rezultatelor cercetărilor noastre, adaptat receptării de către nesociologi. Este nevoie să stimulăm publicarea de analize și rapoarte destinate publicului de specialiști din afara comunității sociologice.